

Kemenes Illés: A tanulók egymás között. (80–86. l.) A szerző szerint e rovat kitöltésének vezető szempontja csak az lehet, vajjon a tanulók egymáshoz való viszonya szociális vagy aszociális irányban halad-e. Sorra veszi a gyermek-, a serdülő- és az ifjúkort.

Zibolen Endre: Mit lát a tanár a tanuló külső magatartásának megítélésénél? (88–91. l.) A szerző rámutat arra, hogy milyen nagyjelentőségű a növendék külső magatartása. Mivel a tanár számára leginkább hozzáférhető, a nevelésben döntő fontosságú.

Domokos Lászlóné: A fejlődő egyén megismerésének különféle módjai. (92–104. l.) Néhány tipikus esetben a szerző bemutatja a rovatok kitöltését mellőző s a gyerekekről szabad leírás alapján készült, s épen ezért uralkodó vonásait jobban visszatükröző, lelki rajz előnyeit.

A *Függelékben* néhány megjegyzés és hozzászólás található. Ezek a személyi lap mai formájának tökéletesítésére vonatkoznak.

A Gyermektanulmányi Társaság ennek a megbeszélésnek rendezésével és anyagának folyóiratában való közrebocsátásával valóban nagy szolgálatot tett a tanárságnak és közvetve a nevelésügynek. A személyi lap egyes rovatainak megértéséhez komoly alaptudást, vezetéséhez pedig gyakorlati irányítást és tanácsokat adott. Természetes, hogy az egyes tanulmányok tudományos alapvetés és gyakorlati használhatóság tekintetében nem egyértékűek, hisz más-más szerzőtől valók. Minden cikkíró sajátos szempontból világított meg részletfeladatát. Ha a hangsúly a tudományos alapvetésen lett volna, akkor az ilyesféle feldolgozási mód az ügy előnyére vált volna. Mivel azonban itt a gyakorlati irányítás és útbaigazítás volt a lényeges, kívánatos lett volna bizonyos alapelvek és egyöntetűbb szempontok érvényesítése. A Gyermektanulmányi Társaságnak ez a teljesítménye követendő példa arra, hogyan alkothatnak egy közös célért lelkesedő és összefogó pedagógusok ideális munkaközösséget. Nagy kár, hogy e munkaközösségből nem érződik a részleteket egységbe foglaló vezető kéz irányítása.

A Gyermektanulmányi Társaságnak ez alkalommal nem állt módjában, hogy a személyi lapok rovatainak szerkesztésébe beleszóljon. Kész tervet kapott. Ennek kitöltéséhez adott útmutatást. Ennek a feladatának meg is felelt. De eddig csupán az indítást végezte el. A nevelők zöme további, részletekbe nyúló támogatást vár. A mostani személyi lap rovatainak tökéletesítésére irányuló javaslatok elkészítése szintén a társaságra váró feladat. Ez a szép kezdeti siker, valamint a társaság kebelében újabban mutatkozó lendület ezt a várakozást, hiszük, rövidesen valóra is fogja váltani.

Jankovits Miklós.

Zsigmond Ferenc: A debreceni kollégium és a magyar irodalom. (A debreceni ref. kollégium története. III. kötet, IV. rész.) Hat műmelléklettel. Debrecen, 1940. N. 8-r., 200 l.

A tiszántúli ref. egyházkerület a debreceni kollégium négyszázéves fennállását avval is megünnepli, hogy egy, már készülöben levő többkötetes munkában megírta a kollégium történetét. »Ebben a nagy monográfiában

minden egyes tantárgy oktatásának története helyet kap, mondja a bevezetés: a legjelentékenyebb hely természetesen a magyar irodalom tanításának jut, amelynek fontosságát Zsigmond Ferenc könyvének címe is megmondja. A debreceni magyar irodalom-tanítás nemzeti jelentőségű volt kezdettől fogva. Egyrészt azzá tette sok-sok hírneves író- és költő-tanára, másrészt azoknak a tanítványoknak hosszú sora, akik — mondjuk — egy Kalmár Györgytől Szilády Áronig, Csokonaitól Arany Jánosig (s azóta is) alma materüknek tekinthették a magymúltú iskolát. S azzá tette egy sajátos vonás, amelyet Kazinczy, nem épen jóindulattal, szeretett *debreceniségnek* nevezni. Ez a »debreceniség« jó értelemben megvan s büszkesége a kollégium multjának. A maga egészével beletartozik irodalmunk történetébe, jellegzetes színeket visz bele. A magyar irodalmi oktatás történetét tehát nem lehet elválasztani magától irodalmunktól: ezt vallja Zsigmond Ferenc kitűnő szerkezetű könyvének a címe is. Nyelv és irodalom önálló oktatása csak 1829-től volt; 1907-ig egy tanszékre tartozott. A tanítástervek is, sőt az iskolakönyvek is ennek megfelelően készültek, Zsigmond nem ezeknek száraz felsorolásával, hanem következményeikben és eredményeikben mutatja be az oktatás történetét. Munkájáról elmondhatni, hogy sine ira et studio készült. Elfogulatlanul és tárgyilagosan mutatja be a multat, nem leplezi gyengéit, hibáit, nem túlozza a dícséretet.

Jelképe a multnak, hogy a kollégium első ismertnevű rektora 1540—1552 Dézsi András volt s fontos adat, hogy az ötödik osztályt már ekkor *poetica classis*nek nevezték: az előbbiből következik, hogy Debrecen a bibliai verses elbeszéléseknek egyik nevezetes lelőhelye lett, az utóbbiból, hogy egy bizonyos iskolai jellegű költészet hamarosan kifejlődött itt és a jól pergő latin verselést hamarosan magyar váltotta föl (Szenczi Molnár Albert itt kezdett magyar verseket írni), amely nem egyszer alkalmi iskolai költészetté, máskor rossz leoninusokká sekélyedett és temetési búcsúztatók mondvacsinált verseivé fajult el; de iskolai költészetből indult el és nemesedett ki a génusza Csokonai Vitéz Mihálynak, a debreceni kántálással függ össze Pálóczi Horváth Ádám dalszeretete és költeményeinek énekelhetősége; a fölvilágosodás szelleme két jelentős Voltaire-fordítónak, meg Domokos Lajosnak, a szívesen hatalmaskodó főgondnoknak buzgólkodásából eltöltötte a diákság gondolatvilágát is.

Csokonai és Kölcsey diákoskodásának korát (s e korra tartozik Fazekas Mihály és Földi János szereplése is) az ifjabbik Péczely József váltja föl (1815—1849): benne látja Zsigmond »minden idők legkitűnőbb, legrátermettebb *poeticae classis praeceptorát*«. A *Pallas Debrecina* kiadása a költőnevelésnek külső eszköze volt; a belső, az igazi, a lélektani megértés, amellyel Péczely — a fiatal modern magyar irodalomnak is lelkes híve és munkálója — legtöbb tanítványának szívéhez tudott férközni. *Lantjának* tartama alatt volt tanítványa Arany János, aki — bár a kevesek egyike volt, akik nem rajongtak Péczelyért — méltón a Csokonai-hagyományokhoz, »a debreceni diákpoezisben gyakorolta magát«. Nagy Imre és Pap Endre viszont költői sikereikkel Péczely nevelői babérait gyarapították.

A hivatalos állami tanításterv az ilyen egyénibb hatású nevelést amelynek gyöngéje volt, tankönyvek nélkül szükölködven, a tollbamondott lecke, csak a Bach-korszakban váltotta föl. 1853-tól kezdve már *Értesítő* (akkor még *Értesítvény*) is van, amely a tankönyveket illető rendeletekről is beszámol. A magyar irodalmi oktatás most már a középiskolára szorult s Toldy Ferenc 1851-iki kétkötetes költészettörténetére épül, de mivel az nem terjed ki az újabb korra, kézírattal pótolták meg. Ilyen kézirat volt utóbb Nagykőrösön Arany ismert irodalomtörténete; Pap Károly kutatásai óta ismeretes, hogy Arany Szilágyi Sándorral együtt az osztrák »Mozart János tankönyve nyomán« egy iskolai irodalmi chrestomatiát is szerkesztett, de azt a helytartó-tanács nem engedélyezte. Így hát Debrecennek is meg kellett maradnia a »jegyzetek« mellett. 1855—56-ból megmaradtak a VIII. osztály írásbeli dolgozatainak tételei, Zsigmond több ilyen érdekes tételt közöl az értesítőből. Ilyen pl. »A classicumok hatása az emberi műveltségre s mindkét nemű tudományok (reál tudomány és classicum) párhuzamos művelésének szüksége.« — 1851-ben Lugossy József (Szilády Áron tanára) engedélyt szerez a felsőbb diákoknak, titokban már húsz esztendő óta működő olvasótársaságára, amely 1854-ben kéziratot hetilapot is ad ki, 1857-ben újra él a titokban működött Olvasó-Egylettől 1839-ben külön-sarjadzó »Önképezde« is: mindakettő, természetesen, erősen nemzeti szellemű, nyelvében purista s annyira nyakasan magyar, hogy hazafiatlannak tekintí idegennyelvű lapók megrendelését.

Maga az irodalomtanítás akkor alakul igazában rendszeressé és öntudatossá, mikor (1862-ben) Imre Sándor foglalja el a katedrát. Az egész ref. főiskolai nevelésügy nagyszabású reformtervezetén dolgozva, ebbe tartozott nála az irodalomtanítás megújításának kérdése is. Nagyszerű egyénisége nemcsak tanító, hanem nevelő hatással is volt diákjaira, bizonyos hallgatási szabadságot (tehát egyetemi szellemet) követelt részükre és fontosnak tartotta a tanár és diák érintkezését. A kiegyezés után (1872-ig volt Imre Debrecenben) beköszöntött új korszak tanításterv és didaktika szempontjából már ismertebb világ. A híres tanítványok sora azonban nem áll meg ekkor sem; Szabolcska Mihály és Ady Endre egyformán a debreceni öreg Alma Mater diákjai voltak s Oláh Gábertól Tóth Árpádon át Szabó Lőrincig, ma is él a nemesebb értelemben vett »debreceniség«. Kuthy, Jókai vagy Baksay szeretettel és melegen rajzolták e diákvilágot s csak Móricz Zsigmond koptatta le e csillogást egyik regényhősének, egy tizenhárom éves gyermeknek mondásával, aki »nem akar debreceni kollégiumi diák lenni!« Bessenyei is többé-kevésbbé igazságtalanul tagadta meg Patakot.

Zsigmond Ferenc munkája részletesen foglalkozik a kollégium diákjainak önképzőkori tevékenységével is, sok érdekes részletet közöl ennek a múltjából is. Szabolcska első pályadíj-nyerései vagy Farkas Imre nyomtatásban megjelent első versei, Ady állásfoglalása egy »modern« költő túlzásával szemben, a *Bokréta* kiadása az irodalomtörténet lapjaira valók.

E vázlat is igazolja, hogy Zsigmond Ferenc magasabb síkon, az irodalom és Debrecen kapcsolatának hű képével oldja meg az oktatástörténet kérdését.

Megtehetette, mert hivatva volt ily magasabb szempontok történeti elbírálására; mindvégig érdekesen s tudós tekintélyéhez méltón tette meg. De meg is kellett tennie: a kollégium és az irodalom patinás kapcsolata erre a magasabb síkra szinte parancsolóan küldte őt.

Gálos Rezső.

Lugossy Ilona: A filozófia a középiskolában. Debrecen, 1939. 8-r., 52 lap.

A filozófia tanításának kérdése a középiskolai oktatás egyik leginkább összetett problémája. Története az összes tantárgyak közül a leghívebben tükrözteti a középiskola sorsának fordulatait. Helyzete ma sem állapodott meg. Az egykori *facultas artium*ból egyévi két-, illetőleg háromórás tanulmánnyá soványodott; a gyakorlatban igen sokszor nem más, mint a gimnázium időben legutolsó »melléktantárgya«. De még így is, ebben az alárendelt szerepben is értékes hagyományok őrzője és tiszteletreméltó élő művelődési törekvések képviselője a gimnázium tantervében.

Lugossy Ilona disszertációja éppen ezért mindenképen igen érdekes kérdéseket tárgyal. Értekezése a címben feltüntetett problémánál lényegesen többet ölel fel: nemcsak a filozófia szerepét tárgyalja a *középiskolában*, hanem a filozófia és az iskola kapcsolatának úgyszólván valamennyi kérdését érinti. — Már maga az iskola lényegének vizsgálata is filozófiai természetű feladat, úgyszintén az iskola céljának taglalása. De nemcsak az alapok tisztázása filozófiai kérdés, hanem ilyen a kultúra és a világnézet mibenlétének fejtegetése, valamint a közlés problémájának és a taníthatóság pszichológiai és szociológiai nehézségeinek tárgyalása is.

Az iskola csak akkor tölti be hivatását, ha a dolgok átfogó, egységes szemléletére vezeti növendékeit. Ezt az egységes szemléletet egyetlen tudomány nyújthatja: a filozófia. Szerepelhet-e azonban a filozófia a középiskolában, mint külön tantárgy? Legfőképpen pszichológiai nehézségek miatt erről le kell mondani. De a filozófia ilyen módon való tanítására nincs is szükség, ha az összes tárgyak tanításában legalapvetőbb módszeres elvként bennerejlik. Minden tárgy tanításának hozzá kell járulnia a filozófiai világnézet kialakításához: a »reális« tárgyaknak elsősorban ontológiai, a »humaniorák«-nak pedig axiológiai elemekkel. A matematikának bizonyos mértékben közvetítő szerepe van. Az egyes tárgyak keretében szerzett ismereteket azután a filozófiai propedeutika foglalja egységes rendszerbe. Súlyos követelményeket jelent ez a feladat a filozófia tanára számára, de ha meg tud felelni nekik, az egyes tantárgyakban jól előkészített alapokon eredményesen vezetheti tanítványait lélektani és logikai világgépük kialakításában.

A világgép kialakításával az iskola még nem nyújt kész világnézetet, csupán képessé teszi tanulóit annak megalkotására. Hatalmasan támogatja őket ebben a munkában a vallásitanítás is. Ha az iskola sikerrel végezte el ezt a feladatát, nyugodtan bocsáthatja tanulóit életútjukra, azok ott is mindenkor — az egyetemen és a gyakorlati életben egyaránt — meg fogják állni a helyüket.